

УДК 343.132:325.455

О.Ю. АМЕЛІНА, Херсонський юридичний інститут Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОРУШЕННЯМ ПРАВА ЗАКОННОГО ВОЛОДІННЯ ДЕРЖАВНОЮ ВЛАСНІСТЮ

Ключові слова: розслідування, судовий експерт, висновок експертного дослідження, привласнення, розтрата, об'єкт державної власності, досудове слідство, дізнання, недосконалі норми діючого законодавства, бухгалтерський облік, фінансова звітність

Доказування фактів вчинення злочинів, пов'язаних із порушенням права володіння, користування і розпорядження державним майном - права законного володіння державною власністю - обумовлене змістом статті 191 Кримінального кодексу України (далі - КК України) та вимогами кримінального судочинства. При цьому враховується, що предметом зазначеного злочину є майно, відносно якого особа через свої посадові обов'язки, договірні відносини або спеціальне доручення здійснювала правомочність по розпорядженню та управлінню.

При провадженні дізнання та досудового слідства у кримінальних справах про злочини проти державної власності важливим аспектом є залучення до процесу розслідування працівниками органу дізнання та слідчими судового експерта з правом проведення економічних експертиз.

Питання використання знань судового експерта при розслідуванні кримінальних злочинів в сфері господарської діяльності розглядалися в наукових працях таких вчених, як М.Т. Білуха, В.В. Шадрін, А.Р. Шляхов та в наукових статтях практикуючих судових експертів А.П. Чередниченко,

Б.М. Ісакович, В.Ф. Светлоокої, І.В. Болоніної, І.В. Педь. Разом із тим, сьогодні існують певні прогалини, що потребують свого висвітлення. Тому метою статті є дослідження особливостей розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням права законного володіння державною власністю. Новизна роботи полягає в висвітленні практичних знань судового експерта з правом проведення економічних експертиз для розкриття схеми привласнення об'єкта державної власності арбітражним керуючим та виявленні недосконалих норм чинного законодавства України, завдяки яким були зруйновані економічні відносини державної власності.

Орган дізнання залучає судового експерта відповідно до листа з чітко поставленими питаннями в рамках компетенції судового експерта-економіста. Експертне дослідження на стадії дізнання фіксується експертом у вигляді «висновку експертного дослідження» (р.2, п.4.23 [1]). Судово-експертна діяльність має бути підпорядкована принципам законності, незалежності, об'єктивності та повноти (ст.3 [2]).

Предметом експертного дослідження є господарські операції та їх віддзеркалення в системі бухгалтерського обліку й звітності.

Наприклад, в підрозділі «Х» Академії аграрних наук України (далі - ААНУ) знаходився на обліку об'єкт основних засобів – «база відпочинку» за первинною вартістю 460,0 тис. грн. Згідно Ухвалі Президії ААНУ, «базу відпочинку» передали в інший підрозділ ААНУ – «У». Порядок передачі вказаного об'єкту основних засобів передбачений Постановою Кабінету Міністрів України «Про передачу об'єктів права державної і комунальної власності» [3] і Законом України «Про передачу об'єктів права державної і комунальної власності» [4].

В період дослідження (2002-2006 роки) діяв порядок володіння, користування і розпорядження майном загальнодержавної власності, встановлений діючими нормами Закону України «Про власність», прийнятий

Верховною Радою України, де суб'єктом загальнодержавної власності встановлена Верховна Рада України (ст.32 [5]).

До державної власності в Україні відносяться загальнодержавна (республіканська) власність і власність адміністративних одиниць (комунальна власність) (ст.31 [5]). Майно, яке є державною власністю і закріплене за державною організацією, що перебуває в державному бюджеті, належить їй на праві оперативного управління (ч.1 ст.39 [5]). Під оперативним управлінням розуміється володіння, користування і розпорядження майном, здійснення відносно якого дій, які не суперечать законодавству і цілям діяльності підприємства (абз.2 ч.1 ст. 37 [5]).

Проведеними дослідженнями бухгалтерських документів підрозділу «У» ААНУ, а саме карток обліку основних засобів за формою ОС-6, інвентаризаційних описів переданого майна і основних фондів «бази відпочинку», акту прийому-передачі «бази відпочинку» від «Х» до «У», балансів підрозділу «У» (до передачі і після передачі), акту ревізії КРУ, підтверджуючого відображення господарських операцій по передачі майна і об'єктів основних засобів від «Х» до «У», в бухгалтерському обліку підрозділу «У», експертом встановлено, що «база відпочинку» була передана з підрозділу «Х» в підрозділ «У» ААНУ. Операція передачі майна получила своє відображення в системі бухгалтерського обліку і звітності підрозділу «У». На період проведення дослідження об'єкт основних засобів - «база відпочинку» рахувався на балансі підрозділу «У» за первинною вартістю 460,00 тис. грн. Бухгалтерські документи підрозділу «Х» ААНУ на дослідження не надавалися.

По підрозділу «Х» ААНУ почалася процедура санації. Ухвалою Господарського суду був призначений арбітражний керуючий санацією - «Н».

Протягом проведення санації підприємства «Х» арбітражний керуючий «Н» одержав від місцевого бюро технічної інвентаризації

(далі - БТІ) дублікат свідоцтва на право власності на «базу відпочинку», яка раніше належала підрозділу «Х», але вже була передана підрозділу «У». Заява в БТІ про видачу дубліката на право власності «бази відпочинку» підрозділу «Х» була направлена арбітражним керівником «Н» за підписом колишнього голови сільської ради, на території якої знаходилася ця база.

При видачі дубліката свідоцтва на право власності «бази відпочинку» підрозділу «Х» БТІ керувалося вимогами Наказу Міністерства юстиції України «Про внесення змін і доповнень в тимчасове положення і порядок реєстрації права власності на нерухоме майно», які передбачають, що «у разі крадіжки, втрати, пошкодження і іншого пошкодження свідоцтва про право власності або витягу про реєстрацію прав бюро технічної інвентаризації може видати дублікат витягу за дорученням органів місцевого самоврядування, місцевої державної адміністрації і інших органів, здійснити необхідні підготовчі заходи для видачі дубліката свідоцтва» (п.6.4 [6]).

Дублікат свідоцтва про право власності дав можливість арбітражному керуючому «Н» включити «базу відпочинку» в план санації підрозділу «Х», в той час, коли цей об'єкт фактично вже перебував на балансі підрозділу «У».

Арбітражний керуючий «Н» уклав договір позики від імені підприємства «Х» з фізичною особою «С». Предметом договору позики були грошові кошти громадянина «С» в сумі 150 тис. грн., які він передав підрозділу «Х» для здійснення посіву зернових терміном на 2 місяця. Повернення грошових коштів передбачалося після збору врожаю. «База відпочинку» по договору позики надавалася під заставу громадянину «С». У випадку не повернення грошових коштів підрозділом «Х» в сумі 150 тис. грн., підприємство «Х» повинно передати «базу відпочинку» у власність громадянина «С».

Після закінчення двох місяців борг в сумі 150 тис. грн. громадянину «С» підприємство

«Х» не повернуло. Громадянин «С» подав до третейського суду позов про визнання за ним права власності на «базу відпочинку».

Фізичні особи мають право передати на розгляд третейського суду будь-який спір, який виникає з цивільних чи господарських правовідносин, крім випадків, передбачених ч.2 ст.1 закону [7]. Спір може бути переданий на розгляд третейського суду за наявності між сторонами третейської угоди, яка відповідає вимогам ст.5 цього Закону [7].

Не дивлячись на те, що договір позики не містив посилання на третейську угоду, яка давала можливість розглядати суперечку третейським судом, третейський суд розглянув позов громадянина «С» і ухвалив рішення про визнання права власності на «базу відпочинку» за громадянином «С».

Згідно з діючим третейським судочинством на той час, коли було прийнято рішення третейського суду, «рішення третейського суду є остаточним і оскарженню не підлягає, крім випадків, передбачених цим Законом». «Рішення третейського суду може бути оскаржене стороною у випадках, передбачених цим Законом, до компетентного суду відповідно до встановлених законом підвідомчості та підсудності справ.

Рішення третейського суду може бути оскаржене та скасоване лише з таких підстав:

1) справа, по якій прийнято рішення третейського суду, не підвідомча третейському суду відповідно до закону;

2) рішення третейського суду прийнято у спорі, не передбаченому третейською угодою, або цим рішенням вирішені питання, які виходять за межі третейської угоди. Якщо рішенням третейського суду вирішені питання, які виходять за межі третейської угоди, то скасовано може бути лише ту частину рішення, що стосується питань, які виходять за межі третейської угоди;

3) третейську угоду визнано недійсною компетентним судом;

4) склад третейського суду, яким прийнято рішення, не відповідав вимогам статей 16-

19 цього Закону» (ст.51 [7]).

В подальшому громадянин «С» реалізував «базу відпочинку» громадянці «Д» за 140 тис. грн., яка в свою чергу реалізувала базу фірмі «В» за 145 тис. грн., а фірма «В» реалізувала «базу відпочинку» підприємству «Т» за 5,5 млн. грн. У матеріалах справи є дані, що арбітражний керуючий «Н» був засновником фірми «В».

У результаті послідовної реалізації об'єкту основних засобів - «базу відпочинку» - фірма «В» одержала на розрахунковий рахунок 5,5 млн. грн., тоді як підрозділ «У» ААНУ, на балансі якого фактично знаходилась «база відпочинку», грошові кошти за реалізацію бази не отримав взагалі та про реалізацію (відчуження) «базу відпочинку» не знав.

Таким чином, при виконанні посадових обов'язків на стадії санації підрозділу «Х» ААНУ арбітражним керуючим «Н» був незаконно відчужений об'єкт державної власності - «база відпочинку», при цьому до вчинення злочину були залучені також громадянин «С», громадянка «Д», та службові особи фірми «В», засновником якої був сам арбітражний керуючий «Н».

Враховуючи викладене, при кваліфікації його дій за ознаками злочину, передбаченого частиною 5 статті 191 КК України, процес доказування має бути спрямований на перевірку інформації щодо наявності чи відсутності складу злочину в діях арбітражного керуючого.

Недосконалість ведення Реєстру нерухомого майна в Україні дала можливість вчинити посадовий злочин арбітражному керуючому «Н», а саме - відсутність в БТІ відомостей про те, що право власності на «базу відпочинку» було передано від підрозділу «Х» ААНУ в підрозділ «У» ААНУ, дозволило останньому отримати дублікат свідоцтва на право власності зазначеного об'єкта.

Абзацом 3 пункту 6.4 Наказу Міністерства юстиції України «Про внесення змін і доповнень в тимчасове положення і порядок

реєстрації права власності на нерухоме майно» від 28.01.2003 р. № 6/5 (далі - Наказ № 6/5) передбачене наступне: «БТІ перевіряє відповідність заявленої вимоги інформації з Реєстру прав і оформляється дублікат свідоцтва на право власності». Проте, якщо інформація про зміну права власності на об'єкт нерухомості не була своєчасно внесена в Реєстр на право власності на нерухоме майно, то це дозволяє видати дублікат свідоцтва на право власності на цей об'єкт нерухомості.

У зв'язку з викладеним, доцільно в Наказі № 6/5 передбачити:

- у випадку, якщо органом державної влади був прийнятий розпорядчий документ про зміну балансоутримовича об'єкту нерухомого майна, то орган, що надав цей розпорядчий документ, повинен протягом доби направити копію цього наказу БТІ, на території якого розташований об'єкт нерухомого майна, з подальшим відповідним внесенням змін реєстратором БТІ в Реєстр прав власності нерухомого майна як по минулому балансоутримовичу, так і по новому балансоутримовичу цього об'єкту нерухомого майна;

- у переліку встановлюючих право документів, на підставі яких проводиться реєстрація прав власності на об'єкт нерухомого майна, передбачити рішення, накази та інші розпорядчі документи органів державної влади, місцевого самоврядування.

Крім того, пунктом 2.1 Наказу № 6/5 абзацом другим передбачено, що «відповідальність за достовірність і повноту інформації в документах несе власник (власники) нерухомого майна». Проте ця норма про відповідальність осіб, що надають свідомо помилкову інформацію в БТІ для оформлення прав власності на нерухоме майно, не передбачена КК України і до теперішнього часу, що дозволяє скоювати злочини проти державної власності в особливо крупних розмірах.

Одночасно з цією нормою слід передбачити і норму про відповідальність реєстраторів за внесення в Реєстр неперевірених даних, особливо при видачі дублікатів свідоцтв

на право власності.

Крім того, у приведеному вище випадку, при написанні експертного дослідження перед експертом стояло завдання: в межах своєї компетенції комплексно і повно дослідити, яким чином передача майна («бази відпочинку») була відображена в бухгалтерському обліку підрозділів «Х» та «У» ААНУ у відповідності до норм діючого законодавства. У зв'язку з тим, що документи бухгалтерського обліку і звітності підрозділу «Х» ААНУ перебували у арбітражного керуючого, судовому експерту вони не надавалися, що суттєво вплинуло на всебічність дослідження.

Таким чином, на базі проведених досліджень методом документальної перевірки бухгалтерських документів експертом була підтверджена передача об'єкта державної власності від одного підрозділу ААНУ до іншого. Повне та всебічне дослідження експерта зробило зрозумілим, яким чином об'єкт державної власності «база відпочинку» був привласнений та розтрачений через дії арбітражного керуючого, та допомогло виявити недосконалі норми діючого законодавства України по придбанню права власності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наказ Міністерства юстиції України «Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції від 08.10.1998 р. № 53/5» : від 01.06.2009 р., № 965/5.
2. Закон України «Про судову експертизу» : від 25.02.1994 р., № 4038-XII // ВВР України. – 1994. – № 28. – Ст. 232.
3. Ухвала Кабінету Міністрів України «Про передачу об'єктів права державної і комунальної власності» : від 21.09.1998 р., № 1482.
4. Закон України «Про передачу об'єктів права державної і комунальної власності» : від 03.03.1998 р., № 147/09-ВР // ВВР України. - 1998. - № 34. – Ст. 228.
5. Закон України «Про власність» : від 07.02.1991 р., № 697-XII // ВВР УРСР. – 1991. – № 20. – С. 249.

6. Наказ Міністерства юстиції України «Про внесення змін і доповнень в тимчасове положення і порядок реєстрації права власності на нерухоме майно» : від 28.01.2003 р., № 6/5.
7. Закон України «Про третейські суд» : від 11.05.2004 р., № 1701-IV // ВВР України. – 2004. – № 35. – Ст. 412.

Амеліна О. Ю. Особливості розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням права законного володіння державною власністю / О. Ю. Амеліна // Форум права. – 2009. – № 3. – С. 14–18 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-3/09aajydv.pdf>

Завдяки використанню спеціальних методів судової експертизи запропоновані практичні шляхи успішного розслідування злочину проти державної власності, що потребує зміни деяких норм чинного законодавства України, які не перешкоджали вчиненню цього злочину.

Амелина Е.Ю. Особенности расследования преступлений, связанных с нарушением права законного владения государственной собственностью

Благодаря использованию специальных методов судебной экспертизы предложены пути успешного расследования преступления против государственной собственности, что требует изменения некоторых норм действующего законодательства Украины, которые не препятствовали совершению этого преступления.

Amelina E.JU. Feature of Investigation of the Crimes Connected With Infringement of the Right of Lawful Possession of a State Ownership

Thanks to special methods of judicial examination ways of successful investigation of a crime against a state ownership that demands change of some norms of the current legislation of Ukraine which did not interfere with fulfillment of this crime are offered.